

11 Eylül Ardından Strateji, Tehdit ve Caydırıcılık

Mustafa Kibaroglu

Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

Foreign Policy, Ocak 2002

Giriş

Bazı olayların tarihte dönüm noktası ya da “milat” olup olmadığı hep tartışılmıştır. Bu tartışma 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) topraklarında girişilen terörist saldırılar da bu tür olaylardan sayılmalıdır. Bir görüşe göre "dünya bir daha hiç bir zaman 11 Eylül 2001 öncesindeki gibi olmayacaktır, dolayısıyla 11 Eylül bir milat olarak kabul edilmelidir." Bir başka görüşe göre ise, "11 Eylül'de gerçekleştirilen terörist saldırı çapı ve etkileri itibarıyla çok büyük olmasına karşın tarihte bir dönüm noktası ya da milat olarak kabul edilemez." Kanımca, 11 Eylül 2001 günü gerçekleştirilen terörist saldırı ciddi dönüşümlerin yaşanacağı bir sürecin başlangıcı olarak görülmelidir. Bu sebeple bu yazıda “Uluslararası İlişkiler biliminde sıklıkla kullanılan strateji, tehdit ve caydırıcılık gibi temel kavramlar 11 Eylül’ün ardından nasıl bir değişime uğrayabilir ve bu bağlamda önümüzdeki dönemde sorunlar ve fırsatlar neler olabilir" gibi sorulara cevaplar aranacaktır.

Uluslararası ilişkiler alanında strateji “siyasi bir amaca erişmek için kullanılması gereken askeri yöntem ve araçların tespit edilmesi” olarak anlaşılmalıdır. Tehdit ise, “bir ülkenin siyasi rejimi üzerinde iradesini etkili kılabilen ya da rejimi tümünden değiştirebilecek, ve/veya topraklarının bir bölümünü ya da tümünü işgal edebilecek silahlı gücün varlığı” olarak tanımlanabilir. Bu tanım yapılmadığı takdirde tehdit ile risk ve tehlike kavramları birbirine karıştırılabilmekte ve birbirlerinin yerine kullanılabilir. Bu durumda da “tehdit değerlendirmeleri” farklı sonuçlara ulaşmakta ve dolayısıyla değişik çevreler farklı önlemler önerebilmektedirler

Caydırıcılık kavramı, strateji ve tehdit kavramlarını bünyesinde barındıran ve uluslararası ilişkilerde sorunların çözümünde gereğinde başvurulmuş dış politika araçlarından bir tanesidir. En basit anlatımıyla caydırıcılık "rakibin zarar verebilecek bir davranışı sergilemekten vazgeçmesini sağlayacak tutum ve davranışı açık ve kararlı bir şekilde ortaya koymak" olarak tanımlanabilir. Caydırıcılığın başarıyla

uygulanabilmesi için birinci koşul bir devletin belli bir sorun hakkında çözüme yönelik siyasi bir iradeyi açık ve net olarak ortaya koymasındır. İkinci koşul bu siyasi iradeyi gerçekleştirebilecek yeterli askeri gücün oluşturulmasıdır. Üçüncü koşul ise, ortaya konulan siyasi iradenin, belli bir davranışı sergilemesi engellenmek istenen ülke tarafından, açık ve net olarak anlaşıldığından emin olunmasıdır.

Siyasi hedefin belirlenmesi bakımından stratejiyi, ve bu hedefe varmak amacıyla siyasi iradeyi karşı tarafa kabul ettirmek için kuvvet kullanma olasılığını içerdiğinden dolayı tehdidi, caydırıcılık olgusunun ayrılmaz birer parçası olarak birlikte düşünmek gerekir. Bu sebeple, strateji ve tehdit kavramları 11 Eylül 2001 sonrası dönemde eğer bir değişikliğe uğrayacaklarsa bunun yönünü kestirmek amacıyla caydırıcılık kavramını incelemekte fayda var.

11 Eylül Öncesinde En Etkili Dış Politika: Caydırıcılık

Yeryüzünde var olduğu ilk çağlardan beri insanoğlunun hemcinsleri ile hep çatışma içinde olduğu gözlenmiştir. Bunun psikolojik ve sosyolojik kökenleri yoğun olarak araştırılmıştır. Değişik açıklamalar getirilmekle ve farklı yaklaşımlar sergilenmekle beraber, özellikle uluslararası ilişkiler alanında meydana gelen gelişmeleri anlamak ve açıklamakta hakim olan "realist paradigma" insanın, doğasında bulunan "daha fazla güç ve zenginliğe sahip olma" hırsına bağlı olarak belli başlı davranışların sergilendiğini iddia etmektedir.

Diğer taraftan, her ne kadar gözünü hırs bürümüş olsa da, realist paradigma, insanın "akılcı" (rasyonel) düşünme ve "çıkarlarını tespit etme" niteliğine sahip olduğunu kabul etmektedir. Bu bağlamda, özünde daha fazla güç ve zenginliğe sahip olma hırsı ile hareket eden insanın, sergileyeceği davranışların kendisine getireceği fayda ve zararları da akılcı yöntem ile hesap ederek, olaylar ve fırsatlar karşısında gözü kapalı olarak ve sonuçlarını düşünmeden adım atmayacağına da inanılmaktadır.

Realist paradigma, arka planda insanın doğasıyla ilgili olarak bu şekilde ortaya koyduğu yaklaşımını uluslararası alana da yansıtarak, devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde karar-verici konumunda olan aktörlerin de "akılcı" davranış sergileyerek sorumlu oldukları devletlerin "çıkarlarını" öngörülen "fayda ve zarar" esasına göre tespit ve tayin edeceklerini öne sürmektedir. Böylece, devletlerin benimseyecekleri politikaların kendileri dışındaki faktörlerin etkisiyle bekledikleri faydayı getirmeyeceğini ve hatta ciddi zarara sebep olacağını anladıkları takdirde söz konusu

politikalardan vazgeçecekleri düşüncesi, uluslararası ilişkilerde bu olgunun etkili bir şekilde kullanılmasını gündeme getirmiştir.

Bir başka deyişle, caydırıcılık teorisi, devletlerin yönetiminde söz sahibi olan karar-vericilerin realist paradigmanın tasvir ettiği şekilde (rasyonel) davranacağı ve bunun yanısıra “fayda ve zarar” hesaplarını sağlıklı şekilde yapma imkan ve kabiliyetine sahip oldukları düşüncesi üzerine inşa edilmiştir. Çünkü, aktörler her ne kadar akılcı davranış biçimlerini benimseseler dahi, fayda ve zarar hesaplarını yapmakta kullandıkları bilgiler eğer abartılı ya da eksik ise, sonuçları itibarıyla yanlış “algılamaya” ve yanlış değerlendirmeye sebep olabilir. Bu durumda taraflar, gerçeği yansıtmayan bir maliyet hesabına dayalı olarak hareket ettikleri takdirde caydırıcılık teorisi doğru uygulanamaz. Bunun sonucu ortaya çıkan çatışma olasılığı barış ve istikrar ortamını zedeleyebilir.

Tarih boyunca bilim ve teknolojinin gelişimiyle paralel olarak çatışmalarda kullanılan silahların öldürücü ve yıkıcı etkileri artmıştır. Barutun kullanılması, topun icat edilmesi, düzenli orduların kurulması, zırhlı araçların ve seri atış yapabilen makinalı tüfeğin savaş meydanlarına girmesi, hava gücünün geliştirilmesi gibi faktörler çatışmalarda insana ve çevresine verilen zararların boyutlarını fazlasıyla arttırmıştır. Savaşın sebep olduğu yıkımın gözle görülebilen etkileri sebebiyle, birbirleriyle sorunları olan veya çatışma eşiğine gelen tarafların, karşı tarafa verecekleri zararın ya da kendilerinin maruz kalabilecekleri yıkımın boyutları konusunda yanlış algılamaları ve yanlış değerlendirme yapmaları ihtimali azalmıştır. Bu ihtimali en aza indiren gelişme ise nükleer silahların geliştirilmesi ve II. Dünya Savaşı'nın sonunu getiren etkilerinin açık ve seçik olarak görülmesi olmuştur.

II. Dünya Savaşı ertesinde oluşan iki kutuplu uluslararası sistemde barış ve istikrarı, nükleer silahlarla çatışma olasılığının yarattığı muazzam tahribatın dehşet verici boyutlarından duyulan korkunun koruduğuna inanılmaktadır. Bir nükleer savaş çıktığı takdirde ve binlerce nükleer başlığın çok kısa süre içinde kullanılması durumunda -ki gerek ABD gerek Sovyetler Birliği 1960lı yıllar itibarıyla bu imkan ve kabiliyetlere fazlası ile sahipti- kazanan taraf olmayacağı ve topyekün bütün dünya milletlerinin yok olabileceği gerçeği karşısında söz konusu ülkeler birbirlerine yönelik bir saldırıya girişmekten caymışlardır. Bu süreçte oluşan istikrarın korunmasını ve Kore savaşı, Küba krizi ve Vietnam savaşı gibi dönemlerde Sovyetler Birliği ile ABD'nin karşı karşıya gelmelerini ya da gelseler dahi sonunda geri adım atmalarını

sağlayan olgunun, her iki tarafta da binlerce nükleer silahın ateşlenmeye hazır şekilde bulundurulmasının yarattığı “dehşet dengesi”dir.

Caydırıcılık teorisi nükleer dehşet dengesi koşullarında kusursuz çalışmıştır ve Doğu ile Batı blokları arasındaki potansiyel çatışma olasılığının gerçeğe dönüşmesini engellemiştir. Dünyada iki kutuplu sistemin hüküm sürdüğü dönemde ABD ve Sovyetler Birliği ve onlarla askeri paktlaşmaya giren devletler dışında kalan ülkeler ulusal çıkarlarını bu “süpergüç”lerden biri ile siyasi ve askeri yakınlık kurarak sağlamaya çalışmışlardır. Bu dönemde bölgesel bir sorun, ABD ve Sovyetler Birliği'ni çatışmanın eşiğine getirmesi olasılığı karşısında, büyümeden çözüme kavuşturulmuş ya da çatışma olmaksızın çözümsüz bırakılmıştır. Bölgesel sorunların çatışmaya yol açmamasında taraf olan ülkelerin konvansiyonel kuvvetlerinin caydırıcılığından çok, arka plandaki "nükleer dehşet dengesi"nin korunması kaygısının yattığını söylemek yanlış olmaz.

11 Eylül Ardından Caydırıcılık Tehdit Altında

Yaşanan tüm sorunlara karşın, devletler arasındaki ilişkiler açısından 11 Eylül 2001 tarihine kadar geçen dönemin, sonrasında yaşanan ve yaşanabilecek olaylar ile karşılaştırıldığında, devletlerin görece daha etkin oldukları bir dönem olduğu kesindir. Soğuk Savaş döneminde ve ardından geçen on yılda, sorunlara taraf olan devletlerin anlaşmazlık noktalarını siyasi, askeri ve diplomatik platformlarda görüşerek bazen uluslararası hukuk sayesinde bazen de “güç politikası” izleyerek çözmeleri mümkün oluyordu. Büyük ya da küçük her devletin bir başkente, askeri birliklere, stratejik önem arz eden sivil ya da askeri tesislere sahip olması sebebiyle, yöneticiler girişebilecekleri bir çatışma ortamında düşmanın hangi bölgelerine zarar verebileceklerini ya da kendilerinin nerelerden zarar görebileceklerini kestirebiliyorlardı. Bu bilgiler ışığında ülkeler birbirlerinin güçlü ve zayıf taraflarını tespit edip davranışlarını ona göre belirleyebiliyorlar ve ulusal çıkarlarını korumak için uygun stratejileri planlayabiliyorlardı. Uluslararası ilişkilerde bu durum bugün de aynen devam etmektedir. Ancak, 11 Eylül 2001 tarihinde son derece çarpıcı bir şekilde ortaya konulduğu gibi, **Uluslararası İlişkiler bilimi artık sadece devletlerin birbirleriyle olan sorunlarını değil, devletler ile devlet-dışı aktörlerden sayılmaları gereken terörist gruplar arasındaki çatışmaları da kapsamak, nedenlerini anlamak ve açıklayıcı teorileri geliştirerek geleceğe yönelik öngörülerde bulunmak zorundadır.**

Devlet-dışı Aktörler

Devlet-dışı aktörlerin uluslararası ilişkiler sahnesine çıkışları ve bazılarının terör faaliyetlerinde bulunmaları 11 Eylül 2001 tarihinden öncelere gitmektedir. Özellikle, batılı devletlerin boyunduruğu altında bulunan toplumlar tarafından 1960'larda verilen kurtuluş mücadeleleri sırasında silahlı toplulukların kalkışma hareketleri ve terör yöntemlerine başvurmaları ile başlayan, ve 1970lerde ve 80lerde bazı devletlerin diğer devletlerle olan sorunlarını çözmeye maksadıyla terörist gruplara örtülü destek vermesiyle ivme kazanan devlet-dışı **silahlı** aktörlerin uluslararası siyaset sahnesine çıkması 1990'lara gelindiğinde yeni bir boyut kazanmıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılması, uzun yıllar boyunca çok yüksek miktarlarda üretilen her türlü kitle imha silahı kategorisindeki nükleer, biyolojik ve kimyasal silahın ve bunların yapımında kullanılan, malzeme, teknoloji ve hassas bilginin üzerindeki kesin Sovyet otoritesini de zaafa uğratmıştır. **Aralarında İran, Irak, Libya ve Kuzey Kore'nin bulunduğu bir grup ülkenin bu silahlara ve/veya onları geliştirme kapasitesine sahip olmak amacıyla direkt olarak ya da söz konusu gurupları kullanarak girişimlerde buldukları tespit edilmiştir. Bu süreç terörist gurupların da kitle imha silahlarına sahip olmaları sonucunu getirmektedir.**

Bu gibi ülkelerle ve destek verdikleri terörist guruplarla mücadele etmek aslında mümkündür. Her ne kadar terör faaliyetinde bulunan gurupların belli başlı karargahları ve zarar verilebilecek stratejik varlıkları olmayabilecekse de, bu gurupların faaliyetlerini engellemek için onlara destek veren ülkeleri sorumlu tutmak bir politika olarak benimsenebilir. Bu gibi ülkelere yönelik olarak (gerekirse orantısız) askeri güç kullanmak suretiyle misillemelerde bulunulacağı tehdidini ortaya koymak caydırıcı bir etki yaratabilir. Nitekim, İsrail kendisine yönelik Lübnan kaynaklı terör guruplarının saldırılarından Suriye'yi sorumlu tutmuş ve misillemelerde bulunmuştur. ABD, Kenya ve Tanzanya'daki büyükelçiliklerine yönelik terörist saldırılardan Sudan ve Afganistan'ı sorumlu tutmuş ve bu ülkelere "**cruise**" füzeleri ile misillemelerde bulunmuştur. Hatta bir gurup Amerikalı uzman, "eğer büyükelçiliklere yapılan saldırılarda kimyasal ya da biyolojik silahlar kullanılmış olsaydı Amerikan yönetiminin misillemesi benzer hatta nükleer silahlarla olabilirdi, ve olmalıydı" şeklinde görüş belirtmişlerdir. Günümüzde Afganistan'daki savaş bu ülkenin yöneticilerinin 11 Eylül saldırılarını düzenlediği iddia edilen El Kaide örgütüne kapsamlı destek vermekle sorumlu tutulmaları sebebiyle yaşanmaktadır.

Ancak, devlet-dışı aktörlerin uluslararası siyaset sahnesinde giderek artan varlıkları ve faaliyetleri, salt bu guruplara destek veren ülkelere yönelik caydırıcılık ile önlenmesi de pek mümkün değildir. Bir gurup ülkenin bilinçli desteği olmaksızın, ancak buldukları ülkelerin her türlü imkanını kullanarak uluslararası düzeyde şebekeler oluşturan bazı guruplar klasik anlamda belli bir siyasi hedefe ulaşmak için silahlı mücadele veren terör guruplarından çok farklı yapılar geliştirdiler. Yüzlerce, hatta binlerce uzman ve bilim adamını bünyesinde barındıran bazı gurupların sağlam hiyerarşik yapılar da geliştirdikleri, gelişen teknoloji sayesinde olağan haberleşme kanallarını kullanarak, belli bir karargaha sahip olmaksızın görev paylaşımında bulunabildikleri ve eylemlerini gerçekleştirebildikleri de geçtiğimiz dönemde tespit edilmiştir.

Mart 1995'te Japonya'nın başkenti Tokyo'da "Aum Shinrikyo" (Yüce Gerçek) adlı tarikat mensupları metro içinde Sarin gazı kullanmış ve bu terörist eylem sonucunda 12 kişinin ölümüne ve binlerce kişinin hastaneye kaldırılmasına sebep olmuşlardı. Bu tarikata üye olan kişilerin arasında bir çok milletten bilim adamları, uzmanlar, teknisyenler, işadamları, bürokratlar, devlet yönetiminde olan kişilerin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu kişilerin çalıştıkları laboratuvarlarda yasal olmayan yollardan anthrax (şarbon) bakterisi üretmek, işadamı kimliği ile paravan şirketler kurarak Avustralya'da uranyum madenleri satın almak, bilim adamı kimliği ile uluslararası bilimsel kongre ortamlarında ilişkiler kurarak öldürücü virüslere sahip olmak gibi girişimleri zamanında tespit edilmiş ve başarılı olmaları engellenmişti.

New York ve Washington'da gerçekleştirilen terörist saldırılardan sorumlu tutulan "El Kaide" örgütünün de yetmişten fazla ülkede kendine bağlı üyelerinin bulunduğu ve bunların bir çoğunun sade vatandaş kimliği ile çeşitli meslek dallarında yasal faaliyet gösterdikleri anlaşılıyor. Bu sebeple, herhangi bir ülkeye karşı "sponsorluk" yapmak veya lojistik destek vermek suçlamasıyla misillemede bulunmak tehdidi caydırıcılık sağlayamamaya yetmiyor. Örneğin, ABD'ye gelecekte yapılabilecek bir saldırıdan Japonya merkezli Aum Shinrikyo tarikatının sorumlu olduğu belirlendiği takdirde bu ülkeye yönelik bir Amerikan misillemesi dünyanın bugünkü koşullarında düşünülemez.

"Akıl" Yerine "İnanç"

Bu gibi faaliyetlerde bulunan guruplar daha çok dinsel veya mistik motiflerle hareket ettikleri için gerçekleştirdikleri eylemler benzer inanç veya düşünceyi

paylaşan insanlar gözünde terörist faaliyet olarak değerlendirilmiyor. Bu örgütler kitlelerden manevi ve maddi destek alarak belli bir devletin kısıtlı desteğine bağlı kalmaktan da kurtulmaktadırlar. Bu desteği veren kitleler ile mücadele etmek ise salt devletler arası ilişkiler seviyesinden konuyu analiz ederek mümkün değildir. **Bir üst seviyeye çıkararak, sorunun devlet yerine “ümme” düzeyinde ele almak açıklayıcı çıkarımlarda bulunmak için gereklidir.**

Devletler arası ilişkilerde akılcı davranarak ulusal çıkarı peşinde koşan aktörlere karşı etkili olabilen caydırıcılık, konuya “ümme” seviyesinden bakan ve inançları dolayısıyla “ümme”in çıkarlarını ön plana alan guruplara karşı etkili olamamaktadır. Çünkü “ümme” çıkarının hesabında klasik anlamda akılcılığa yoktur. **Dünyevi yaşamı geçici bir oyalanma olarak görüp kendini ölümden sonraki sonsuz yaşama hazırlayan ve bunun için bahane arayan kişilerden oluşan devlet-dışı aktörlerin devletler tarafından öldürülme tehdidiyle caydırılması hiç mümkün olamamaktadır.**

Bireysel ve Bilimsel Terörizm

Caydırıcılığı daha da imkansız kılacak bir başka gelişme, bugün için herhangi bir ulusal ya da uluslararası örgütle teması bulunmayan kişilerin bilimsel birikimlerini, uzmanlıklarını ve sahip oldukları teknolojik donanımları insanlığın gelişmesi yerine, ona çok büyük çaplı zararlar verebilecek şekilde kullanmaları olasılığıdır. Yukarıda sözü edilen devlet-dışı aktörler olarak tanımlanan terörist guruplarla ilişkide bulunanların devletlerin istihbarat örgütlerince tespit ve takip edilmesi bir seviyeye kadar mümkünken, henüz terör faaliyetinde bulunmamış, belki de aklından dahi geçirmemiş olan kişilerin günün birinde çeşitli olayların etkisi altında (örneğin, psikolojik bozukluk, ağır depresyon ve travma, ihanet, hınç alma duygusu, güç ve zenginlik kazanma hırsı gibi) sahip olduğu bilimsel ve teknik birikimi insanlığa ve çevresine büyük zararlar verebilecek şekilde kullanması ve bu olasılığın hiçbir zaman öngörülememesi mümkündür. Dolayısıyla caydırıcılığın etkisinden bu gibi durumlarda da söz edilemez.

Caydırıcılığın Yeni Dayanağı: İstihbarat

Bütün bu gelişmeler karşısında caydırıcılık sağlayıcı önlemler almak mümkün mü? Aksi takdirde caydırıcılığın işlemediği bir dünyada (ulusal) güvenlik nasıl sağlanabilir? 11 Eylül öncesine kadar en güçlü dış politika araçlarından biri olan

caydırıcılığın tanımında, ortaya konulan siyasi iradeyi gerçekleştirebilecek askeri güç büyük önem kazanmaktaydı. Günümüzde ve gelecekte devletler arasındaki sorunlarda -ki bu durum devletlerden birinin terörist faaliyetlere destek vermesini de kapsamaktadır- askeri güce dayalı caydırıcılık önem arz etmeye devam edecektir. Fakat, yukarıda sözü edilen bazı tehlikeleri bertaraf etmek için klasik askeri ve polisiye güvenlik önlemlerine dayalı politikalar üretmenin de yeterli olamayacağı açıktır. **Tehlikenin doğası istihbarata dayalı önlemleri geliştirmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu sebeple, istihbarat toplama çalışmalarına ulusal ve uluslararası alanda hız kazandırmak, etkili ve sürekli istihbarat akışını sağlamak, ve toplanan istihbaratın değerlendirmesini yapmak aşamalarında sıkı bir uluslararası işbirliğini geliştirmek, caydırıcılık ve güvenlik sağlamak açısından artık bir mecburiyettir.**

Ancak, istihbarat dünyası içinde uluslararası alanda işbirliği yapmak bir yana, ulusal düzeyde bile ortak çalışmalar yapmanın önünde büyük engeller bulunduğu biliniyor. Bu engellerin başında bu alanda görev alan ve operasyon yürüten ya da yönlendiren kişilerin kimliklerinin uzun vadeli olarak son derece gizli tutulması zorunluluğu geliyor. Askeri planlama ve operasyon safhalarında rol alan kişi ve kurumlar çoğunlukla daha açık kimliğe sahiptirler ve ön planda görünmeleri yaptıkları işin doğası gereğidir. Ancak hem askeri hem sivil istihbarat toplama çalışmasına dahil olan kişi ve kurumların ön planda olmalarının sakıncaları sebebiyle bazen görev aldıkları kurumlar dahilinde bile kimliklerini ve misyonlarını gizleme zorunluluğu, kimin kimle hangi aşamalarda ve hangi konularda işbirliği yapabileceğini tespit ve tayin etmeyi zorlaştırıyor. Bununla birlikte, klasik askeri önlemlerin işleme konulması aşamalarında kayıtlara geçirilmesi zorunluluğu olan emir ve görevlendirmelerin, yine işin doğası sebebiyle istihbarat dünyası içinde daha farklı şekillerde yapılması, görev tanımlarının bazen açık ve net yapılamamasına ve görev suiistimallerinin zamanında tespit edilememesine yol açabiliyor.

Bütün bu sorunlara rağmen, insanlığın karşı karşıya bulunduğu tehlikeler, istihbarat toplanması, değişimi ve değerlendirilmeleri alanında uluslararası işbirliğini kaçınılmaz bir zorunluluk haline getirdi. Ülkeler ve kurumlar bu konulardaki hassasiyetlerini ortak bir amaç çerçevesinde nasıl ve hangi yöntemlerle yumuşatabileceklerini ve işbirliğini nasıl sağlayacaklarını belirlemek durumundadırlar.

Bu amacın belirlenmesinde en etkili ve faydalı olarak atılacak adımın, terörün ve teröristin tanımının yapılması olduğu açıktır. Bu yapılmadığı sürece hangi konularda ve hangi aşamalarda etkili uluslararası işbirliği geliştirilebileceğinin saptanması mümkün değildir. Bir devlete göre “terörizm” olarak tanımlanan bir eylem, bir başka devlete göre “bağımsızlık hareketi” olarak görüldüğü takdirde ortak amaç ve eylem tespiti mümkün olamaz. Eylemlerin amaçları hakkında fikir birliğine varılamaması durumunda, sonuçlarına ortak olarak katlanılacağına en açık göstergesi, 11 Eylül günü New York’taki Dünya Ticaret Merkezi’ne yapılan saldırıdan tüm dünya devletlerinin maddi ve manevi olarak bir yönüyle etkilenmiş olmasıdır.

Bununla birlikte ülkeler, belki de istihbarat toplamayı işin doğasının aksine daha görünür kılmak ve daha amatör girişimlerle yapmak durumunda da kalabilirler. **ABD yönetiminin, bir süreden beri dost ve müttefiki olan ülkelerdeki akademik kurumlarda ve araştırma enstitülerinde özellikle belli bilimsel alanlarda çalışan master ve doktora öğrencileri ve araştırmaları hakkında, bu çalışmalarını yöneten ve yönlendiren kişilerden kapsamlı bilgi talep ettiği biliniyor.** Akademik çevrelerde bu gibi taleplere pek sıcak yaklaşıldığı söylenemez. Ancak, elektronik bilgi sistemleri, ya da moleküler biyoloji ve genetik, fizik, kimya gibi “hassas” bazı bilim dallarında iyi yetişmiş ve belli teknolojik donanıma sahip kişilerin zamanını, yerini ve boyutlarını kendilerinin tespit edecekleri bireysel girişimleriyle insanlığa ve çevreye çok büyük zararlar verecekleri endişesi bugüne kadar bu konuda amatörcü istihbarat toplamaya istekli olmayan yöneticileri bundan böyle tutumlarını değiştirmeye itebilir. Bu durumun bir miktar aşık olması özellikle sağlanarak bilimsel ve bireysel terör girişimlerinde bulunabilecek kişilerin caydırılması amaç edinilebilir.

Sonuç

Uluslararası ilişkilerin en güvenilir teorilerinden ve barış ve istikrarın korunmasında en etkili dış politika araçlarından olan caydırıcılık, geçmişte ve günümüzde meydana gelen ve yakında meydana gelebilecek bazı olaylar karşısında etkinliğini yitirmektedir. **Devletlerin hüküm sürdüğü, ulusal çıkarın ön planda tutulduğu, akılcı yaklaşımın standart kabul edildiği uluslararası ilişkiler ortamına etkin bir şekilde katılan devlet-dışı aktörler gerek güçlü yapıları, gerek sahip oldukları veya olabilecekleri silah sistemleri ile tehdidin boyutlarını temelden etkilemişlerdir.** Bu guruplarla ve bireylerle yapılan mücadelede benimsenecek stratejilerin, devletler arasında yapılan mücadelede kullanılan yöntem

ve araçlarla sürdürülmesi ve başarılı olunması mümkün değildir. Tehdidin boyutlarına uygun stratejiler geliştirerek etkin caydırıcılık sağlayacak önlemlerin tespit edilmesi ve uygulamaya konulması için konuya devletler üstü bir seviyeden insanlığın ortak çıkarı boyutundan bakmak gerekiyor. Bu yöndeki kararlılığın ortaya koyulması ve gereğinin yerine getirilmesi ise esastır. Başka bir yol kalmadığı anlaşıldığı oranda bu işbirliği artacak ve etkin sonuçlar verebilecektir.

Daha Fazla Bilgi İçin

“Nükleer patlayıcıların yıkıcı etkileri ilk olarak ABD’nin New Mexico eyaletinde Alamogordo çölünde 16 Temmuz 1945 tarihinde gerçekleştirilen ve “trinity” adı verilen test ile görülmüştür. Patlatılan nükleer düzenek 20 kiloton TNT (dinamit) patlayıcıya eşdeğer enerji açığa çıkarmıştır. Nükleer silahlar savaş ortamında ilk ve son kez 6 ve 9 Ağustos 1945 tarihlerinde Japonya’nın Hiroshima ve Nagasaki kentleri üzerinde patlatılmışlardır. Bu silahların etkisiyle yüz binden fazla insan derhal ölmüş yüz binlercesi de havada oluşan radyasyon bulutları etkisiyle takip eden aylarda yaşamını yitirmiştir.

“Hiroshima’ya atılan “küçük çocuk” adı verilen uranyum bombası 16 kiloton ve Nagasaki’ye atılan “şişman adam” adı verilen plutonium bombası 20 kiloton TNT’ye eşdeğer enerji açığa çıkarmıştır. Bir kamyonunun ortalama 10 ton yük taşıyabileceği düşünülürse, Nagasaki’ye atılan bombanın her biri on tonluk 2 bin tane kamyonun tıka basa dinamitle dolu olarak aynı anda patlamasının yaratacağı etki göz önüne getirilmeye çalışılmalıdır. Bu konuda bkz. Mustafa Kibaroglu, "Kitle İmha Silahlarının Yayılması Sorunu ve Japonya’nın Güvenliği" *Avrasya Dosyası - Japonya Özel*, Yaz 1999, Cilt. 5, No. 2, ASAM, Ankara, s. 23-39;

“Hidrojen bombası atom bombasından binlerce kere daha fazla yıkıcı etkiye sahiptir. Örneğin ABD’nin 1 Mart 1954 yılında denediği hidrojen bombası 15 megaton enerji açığa çıkarmıştır. Bu, Nagasaki’ye atılan bombadan 7,500 kat daha fazla yıkım gücüne eşittir.

“ABD’yi müteakiben 1949 yılında Sovyetler Birliği, 1952 yılında Birleşik Krallık, 1960 yılında Fransa ve 1964 yılında Çin Halk Cumhuriyeti ilk nükleer silahlarını patlatmışlardır. Bu ülkeler, 1968 yılında imzalanan “Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması” (NPT) hükümlerince 1 Ocak 1967 tarihinden önce nükleer bir düzeneği patlatmış oldukları için resmen “nükleer silaha sahip devlet” statüsü kazanmışlar ve nükleer silah kapasitelerini geliştirmeye devam etmişlerdir. 1 Ocak 1967 tarihinden sonra nükleer patlayıcıya sahip olan ülkeler ise (Hindistan, Pakistan, İsrail ve Güney Afrika) anlaşmaya taraf olmak istedikleri takdirde nükleer silahlarından arınmak ve "nükleer silaha sahip olmayan devlet" statüsünü kabul etmek zorundadırlar. Nitekim Güney Afrika, 1990’lı yılların başında, yönetimin beyaz azınlıktan siyah çoğunluğa geçmesinin hemen arifesinde 1980’li yıllarda imal ettiği altı adet nükleer başlığı ve imal aşamasındaki yedinci başlığı tümüyle imha ettiğini açıklayarak nükleer silahlardan ve onları imal edecek askeri altyapı ve tesislerden arınmış bir şekilde NPT’ye taraf olmuştur ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) denetimlerine tabidir. Bu konuda bkz. Mohamed I. Shaker, *The Nuclear Non-Proliferation Treaty: Origin and Implementation, 1959 - 1979*, New York, London, Rome, Oceana Publications, Inc., 1980; Harald Müller, David Fischer & Wolfgang Kötter, *Nuclear Non-Proliferation and Global Order*, New York, Oxford University Press for SIPRI, 1994; Scott D. Sagan & Kenneth Waltz, *The Spread of Nuclear Weapons: A Debate*, W. W. Norton & Company, New York, London, 1995;

““Dehşet dengesi” aslında Amerikalı önde gelen stratejistlerden Albert Wohlstetter tarafından 1959 yılında *Foreign Affairs* dergisinde aynı isimle (*The Delicate Balance of Terror*) yayınlanan makalesinde ortaya koyduğu tespitlere sıkça atıfta bulunulması sebebiyle uluslararası ilişkiler jargonuna girmiştir. Albert Wohlstetter söz konusu yazıda ortaya koyduğu görüşlerini yayınlamadan yıllar önce RAND Corporation bünyesinde hazırladığı bir rapor olarak ABD yönetimine sunmuş ve bu çalışmanın önermeleri takip eden dönemde

Amerika'nın ulusal güvenlik konseptinin ve nükleer stratejisinin temelden değiştirilmesine sebep olmuştur.

...”Dehşet dengesi“ABD ve Sovyetler Birliği'nin ilk saldırıyı yapan taraf oldukları takdirde rakibini yok edebilecek kadar nükleer silah üretmeleri düşüncesinin yanlış olduğu ve böyle bir gücün aslında barış ve istikrarı tehlikeye attığı yargısı üzerine inşa edilmiştir. ABD yönetimleri nükleer silahlara sahip tek devlet olduğu 1949'a kadar ve takip eden on yıl boyunca özellikle Sovyetler Birliği'nin yayılcı politikalarına karşı “etkili mukabele” (massive retaliation) stratejisini benimsemekteydi. Bu strateji, Amerikan yönetiminin, Sovyetler Birliği tarafından çıkarlarına zarar verilmesi durumunda, uygun gördüğü zamanda ve uygun gördüğü oranda nükleer silaha başvurabilmesini mümkün kılıyordu. Ancak, zamanla Sovyetler Birliği'nin de hızla kayda değer nükleer bir güç haline dönüşmesi karşısında farklı yaklaşımlar geliştirilmesi zorunlu oldu. ABD'nin hangi durumlarda “etkin mukabele”de bulunarak Sovyetler Birliği'ne nükleer silahlarla saldıracağı açık ve net olmaması, artık etkili bir nükleer güç olan bu ülkenin bir Amerikan saldırısına maruz kalmadan ve elindeki nükleer gücü kaybetmeden “ön almak” düşüncesiyle nükleer silahlarını ABD'ye karşı kullanma isteğini arttırabilirdi. Böyle bir ortamda, teknik bir aksaklık ya da yanlış algılama sonucu beklenmeyen bir olayın istenmeyen bir nükleer savaşa yol açması mümkündü. Bu olasılık karşısında, ABD yönetimi tarafından kabul gören ve uygulamaya konulan görüş, taraflardan biri kapsamlı bir nükleer saldırıyı gerçekleştirecek olsa bile, saldırıya maruz kalan taraf, saldırının etkilerinden korumayı başardığı nükleer silahları ve bunları gönderme araçlarıyla ilk saldırıyı yapan tarafa karşılık vererek büyük bir yıkıma sebep olabilecek kadar askeri imkan ve kabiliyetlere sahip olmasını zorunlu kılmıştır. Bkz. Chalmers M. Roberts, *The Nuclear Years: The Arms Race and Arms Control, 1945-70*, New York, London, Praeger Publishers, 1970.

...Deniz altında yüzeye çıkmadan ve yeri tespit edilemeden aylarca kalabilen ve uzun menzilli nükleer füzeler taşıyan denizaltılar; yer altında onlarca metre derinlikte korunaklı silolarda ateşe hazır durumda tutulan nükleer başlıklı kıtalararası balistik füzeler; ve yaklaşık yarısı her saniye en ileri alarm durumunda veya havada bulundurulmuş ağır (nükleer) bombardıman uçakları, saldırıya maruz kalan tarafın her halükarda ilk saldırıyı yapan tarafa etkin karşılık verebilecek büyük bir askeri gücü güvenli bir şekilde korumasına olanak sağlıyordu. Tarafları ilk saldırıyı yapmaktan caydıran unsur 1960lı yılların ortalarına varıldığında ellerinde bulundurdukları bu kapsamlı karşılık verme kabiliyeti (second-strike capability) olmuştur. Bkz. Thomas Schelling and Morton Halperin, *Strategy and Arms Control*, Twentieth Century Fund, New York, 1961; Hedley Bull, *The Control of Arms Race: Disarmament and Arms Control in the Missile Age*, Praeger, New York, 1961;

...Karşılıklı olarak erişilen bu ‘dehşet dengesi’ sebebiyle kazanan taraf olamayacağının bilincinde olan ABD ve Sovyetler Birliği yine de küçük olasılık dahilinde bile olsa, teknolojik gelişmeler sonucu bir tarafın diğerine üstünlük sağlayabileceğini ve dengeyi bozabileceğini tamamen göz ardı etmemişlerdi. Bu endişe ile iki süpergüç, büyük yıkıma yol açacağı kesin olan bir nükleer çatışma olasılığını en aza indirmek ve karşılıklı caydırıcılığı daimi kılmak çabasına girişmişler ve 1972 yılında Anti Balistik Füze (ABM) anlaşması imzalanmıştır. ABM Anlaşması gereği, Amerika ve Sovyetler Birliği, toprakları üzerinde sadece iki nokta (başkentleri ve bir adet kıtalararası füze silosu) hariç hava savunma sistemleri kurmamayı kabul etmişlerdir. Böylece her iki ülkenin geniş coğrafyasında yüzlerce şehir ve milyonlarca insanın nükleer füze saldırısına karşı açıkta bırakılması öngörülmüştü. Sadece, askeri stratejinin paradoks mantığı ile açıklanabilecek bu durum esas itibarıyla, tarafların karşılıklı olarak en değer verdikleri unsurları korunmasız bırakmak suretiyle, birbirlerinin olası sürpriz saldırı isteklerine gem vurmaya amaçlamaktaydılar. Çünkü, taraflardan biri, sürpriz saldırı yaparak avantaj sağlamayı düşündüğü takdirde, korunmasız bıraktığı kendi şehirlerine ve insanlarına yönelik olarak, saldırıda bulunduğu tarafın iyi korunan nükleer silahları ile karşılık verebilecek güçte olması sebebiyle, sürpriz saldırıyı yapmaktan vazgeçeceği düşünülüyordu. Bkz. Bruce Russett & Harvey Starr, *World Politics: The Menu for Choice*, W. H. Freeman and Company, New York, Third Edition, 1989.